WIKIPEDIA

Limburgs

Het **Limburgs** (Limburgs: *Limbörgs*, *Lèmbörgs* of officieuzer *Plat*) is een van de drie onder het Europees Handvest erkende minderheidstalen in Nederland (naast het Fries en Nedersaksisch). Sinds 19 maart 1997 is het Limburgs als zodanig erkend.[noten 1] Volgens een andere definitie wordt met het Limburgs de zuidoostelijke dialectgroep van het Nederlands taalgebied aangeduid.

Het Limburgs valt uiteen in meerdere dialectvarianten met elk hun eigen kenmerken, zonder dat er sprake is van een aanvaarde overkoepelende standaardvorm[noten 2]. Deze dialecten worden gesproken in het overgrote deel van zowel Belgisch als Nederlands Limburg. Er bestaan diverse taalkundige definities van de term Limburgs, het vaststellen van het precieze Limburgse spraakgebied is daarmee afhankelijk van welke definitie gebruikt wordt. Enkele in de aangrenzende gebieden in Duitsland traditioneel gesproken dialecten behoren taalkundig ook tot het Limburgs, maar deze dialecten groeiden sinds de 19e eeuw steeds meer naar de Hoogduitse cultuurtaal toe, terwijl de Limburgse dialecten in Nederland en België evenzo de invloed van het Standaardnederlands ondergingen.[1]

Limburgs

Nederfrankische taalvariant

Het Limburgs in kaart gebracht

Gesproken in	Nederland België Duitsland
Taalgebied	Het overgrote deel van Belgisch en Nederlands Limburg, de Platdietse streek (Provincie Luik) en aangrenzende gebieden in Noordrijn-Westfalen
Aantal sprekers	Circa 2 miljoen
Streekdialecten	Platdiets
Stadsdialecten	Ripuarisch: Kerkraads Oostlimburgs-Ripuarisch: Heerlens, Voerendaals Oost-Limburgs: Geleens, Sittards, Roermonds Centraal Limburgs: Maastrichts, Weerts, Genks West-Limburgs: Hasselts Mich-kwartier: Venloos

Taalcodes

Inhoud

Definitie
- Alternatieve definities

Geschiedenis

Kenmerken
- Stoot- en sleeptonen
  - Oorsprong van de tonaliteit
- Klinkers
  - Korte klinkers
  - Lange klinkers
  - Tweeklanken
  - Umlaut
- Medeklinkers
  - T-deletie
  - Regressieve assimilatie
- Voorbeeldzinnen
- Grammatica
  - Woordgeslachten en lidwoorden

Meervoudsvorming
Verkleinwoorden
Oude naamvalsvormen
Bijvoeglijke naamwoorden
Voornaamwoorden
Werkwoorden
Woordenschat
Spelling
Algemeen Geschreven Limburgs
Eenheid en verscheidenheid
Nederlands Limburg
Belgisch Limburg
Duitsland
Status
Overheid
Media-aandacht
Taxonomie
Linguïstische taxonomie[19]
Geografische taxonomie van Nederlands Limburg
Externe links
Bronnen en verwijzingen
Voetnoten
Referenties
Literatuur

ISO 639-1	li
ISO 639-2	lim
ISO 639-3	lim
Portaal 	**Taal Nederlands**

Definitie

De term "Limburgs" slaat puur taalkundig op de Nederfrankische dialecten gesproken tussen de Benrather linie (*maken/machen*) en de Uerdinger linie (*ik/ich*), die hoofdzakelijk worden gekenmerkt door een deelname aan de Tweede Germaanse klankverschuiving, die zich in afnemende mate vanuit het zuidoosten naar het noordwesten heeft verbreid, en door het gebruik van stoot- en sleeptonen; beide unieke ontwikkelingen binnen het Nederfrankisch.

Het Limburgs-Nederrijnse dialectcontinuüm.

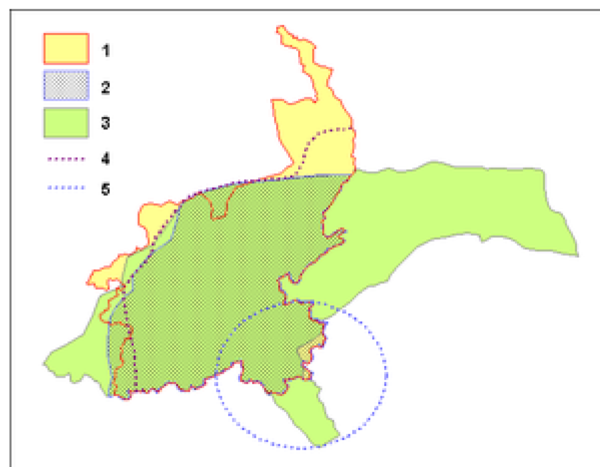
In het dagelijks taalgebruik wordt met de geografische term Limburgs onder meer verwezen naar de dialecten van Belgisch- en Nederlands-Limburg als zodanig, hoewel niet elke taalvariëteit in deze gebieden in taalkundig opzicht ook Limburgs te noemen is. Zo worden de dialecten in het noorden van Nederlands-Limburg weliswaar Noord-Limburgs genoemd, maar in wezen betreft het hier dialecten die taalkundig tot de Zuidelijk-centrale groep worden gerekend waar ook het Brabants onder valt. Samen met de aangrenzende dialecten in Duitsland noemen dialectkundigen deze noordelijk Limburgse varianten ook wel "Kleverlands".

Ook in het westen van Belgisch-Limburg worden dialecten gesproken die taalkundig tot het Brabants behoren (met de Uerdinger linie als uiterste isoglosse van het Limburgs), terwijl in Nederland de dialecten in het uiterste zuidoosten van Noord-Brabant taalkundig juist weer Limburgs zijn. In het zuidoosten behoren het Kerkraads, Bocholtzer en het Vaalser dialect in taalkundig opzicht tot de Ripuarische dialecten, hoewel ze met name door de sprekers zelf vaak gewoon Limburgs genoemd worden.[2]

Binnen de Nederlandse taalkundige traditie worden de Zuid-Limburgse dialecten traditioneel gezien als Nederfrankische variëteiten met een Middelduitse invloed.

Alternatieve definities

Afhankelijk van de criteria die gehanteerd worden, wordt Limburgs in verschillende (gedeeltelijk overlappende) gebieden gesproken:

Verbreiding van het Limburgs volgens verschillende definities.

1. Politieke (en dus niet-taalkundige) definitie: Limburgs is alle streektaal die binnen de provinciegrenzen van de beide Limburgen wordt gesproken. Deze politiek-bestuurlijke definitie sluit Brabantse en Kleverlandse dialecten.
2. Limburgs volgens de sociaal-taalkundige methode van Jo Daan (1969), die de associatieve pijltjesmethode van het Meertens Instituut gebruikt en daarmee aangeeft wat de taalgebruikers zelf als 'Limburgs' ervaren. Men zou kunnen spreken van een sociaal-psychologische definitie.
3. Zuid-Nederfrankisch, de isoglossendefinitie tussen de Uerdinger en Benrather linies volgens Wenker (1877), Schrijnen (1902,1907) en Goossens (1965).
4. De dialecten tot de westelijke grens van tonaliteit, zijnde de grootste lexicale afstand van het Standaardnederlands (Hoppenbrouwers, 2001)
5. Karolingisch Frankisch volgens Wintgens (1998) en Frins (2009), dat ook een gedeelte van het Ripuarisch in Duitsland bevat.

Deze definities overziend zal het duidelijk zijn dat het problematisch is om van 'het' Limburgs of van 'de' (ene) Limburgse taal te spreken waar het een veelheid van taalvarianten betreft die bovendien volgens strikt taalkundige definities (geografisch) niet strikt zijn af te grenzen.

Vanuit taalkundig oogpunt is de vraag of het Limburgs een eigen taal is of een dialect of groep dialecten, niet te beantwoorden, er zijn namelijk geen harde onderscheidende criteria tussen 'taal' en 'dialect'. Zowel vanuit het Nederlandse als vanuit het Duitse taalgebied bezien maken Limburgse dialecten deel uit van een dialectcontinuüm, dat is een geleidelijke schaal (geografisch een waaier) van taalkenmerken die van de Middenduitse tot de Brabantse dialecten voeren. Historische reconstructie heeft in dit verband weinig zin, aangezien er vóór de zeventiende eeuw sowieso geen sprake was van een Nederlandse standaardtaal en in de loop der eeuwen geografische verschuivingen in de taalkenmerken optraden. Wel worden de Middelnederlandse dialecten doorgaans ingedeeld als Vlaams, Brabants, Hollands, Limburgs en oostelijk Nederlands,[3] maar aangezien ook "het" Middelnederlands een projectie terug in de tijd is van het huidige begrip "Nederlands", zegt ook die indeling niet heel veel over de huidige Limburgse dialecten. Taalkundigen maken dan ook wel een pragmatisch onderscheid, dat weliswaar weinig taalkundig is: dan worden alle Limburgse dialecten als Nederlands beschouwd die worden gesproken waar het Nederlands de officiële standaardtaal is. En alle Limburgse dialecten waar de standaardtaal Hoogduits is als Duitse dialecten. In

feite wordt daarmee de staatsgrens, als politiek criterium, de geografische grens tussen de dialecten.[4][noten 3] De vraag of het Limburgs nu een (groep) dialect(en) is dan wel een "inheemse niet-dominante taal", is dan ook vooral een kwestie van taalpolitiek.[5]

Geschiedenis

In het Oudnederlandse taalgebied ontstond rond de 8e eeuw een scheiding, doordat het Oudnederlands in het zuidoosten van het huidige Nederlandse taalgebied onder invloed van het Merovingische en vooral ook het Karolingische hof kwam. Het zwaartepunt hiervan lag rondom Aken, Luik en Keulen. Hier werden echter geen Oudnederlandse, maar Oudhoogduitse dialecten gesproken. Secundaire centra waren in die tijd Maastricht en Tongeren, plaatsen die wel in het Limburgse taalgebied lagen.

In het Oudnederlandse taalgebied bevonden zich destijds − zeker na de ondergang van Dorestad in het midden van de 9e eeuw − geen steden die het politiek-economische belang (en het bijbehorende prestige) van deze nederzettingen konden evenaren, een situatie die zich tot de opkomst van de Vlaamse steden in de late 10e en vroege 11e eeuw zou handhaven. Hierdoor vond er een verspreiding plaats van bepaalde Hoogduitse kenmerken onder de Oudnederlandse dialecten, waarvan de resulterende vorm het Oudoostnederlands was. De voornoemde ontwikkeling wordt ook wel de Keulse expansie genoemd.[noten 4] Het Oudoostnederlands of Oudoostnederfrankisch was de directe voorloper van de huidige dialecten in Midden- en Zuid-Limburg.

In de 12e eeuw was de Hoogduitse invloed verminderd. In de loop van de twee voorgaande eeuwen hadden typisch Middelnederlandse klankontwikkelingen − zoals eindklankverscherping, assimilatie en reductie − zich langs de afnemende Hoogduitse invloeden doorgezet. Desalniettemin, en ondanks het feit dat de plaatselijke woordenschat vrijwel geheel Nederfrankisch van aard bleef, is het Limburgs uit deze periode over het algemeen eenvoudig te onderscheiden van de overige tot het Middelnederlands gerekende hoofdgroepen (het Hollands, Vlaams, Brabants en Oost-Middelnederlands).[noten 5]

De vroege middeleeuwen eindigden met nieuwe ontginningen, bevolkingsgroei en een sterk verbeterde infrastructuur die interactie over langere afstanden makkelijker maakten. Onder de invloed van een politieke en territoriale expansie van de Brabantse hertogen na de Slag bij Woeringen (1288) heroriënteerde de Limburgse regio zich in deze periode; in plaats van dat men zich bleef richten op de nabijgelegen Duitse steden verschoof het zwaartepunt van de economische en culturele betrekkingen naar het westen, waar de bloeiende Brabantse steden, en verderop in Vlaanderen Gent, Brugge en Ieper lagen. De overname van Brabantse kenmerken vond eerst en vooral plaats in de dialecten in het huidige Belgisch-Limburg.

Toen rond het begin van de 16e eeuw de eerste verregaande pogingen werden gedaan om het Nederlands te standaardiseren, was de basis daarvan vooral het Brabants. Toen tijdens de Tachtigjarige Oorlog Antwerpen viel, verschoof het culturele, politieke en economische zwaartepunt naar de Noordelijke Nederlanden, in het bijzonder het gewest Holland. Het gevolg was dat het Hollands, echter op basis van het Brabants, een grote invloed kreeg op de vorming van de Nederlandse standaardtaal, meer in het bijzonder op de uitspraak. Hierdoor zijn er tegenwoordig relatief weinig sporen van de Limburgse dialecten terecht gekomen in de Nederlandse standaardtaal.

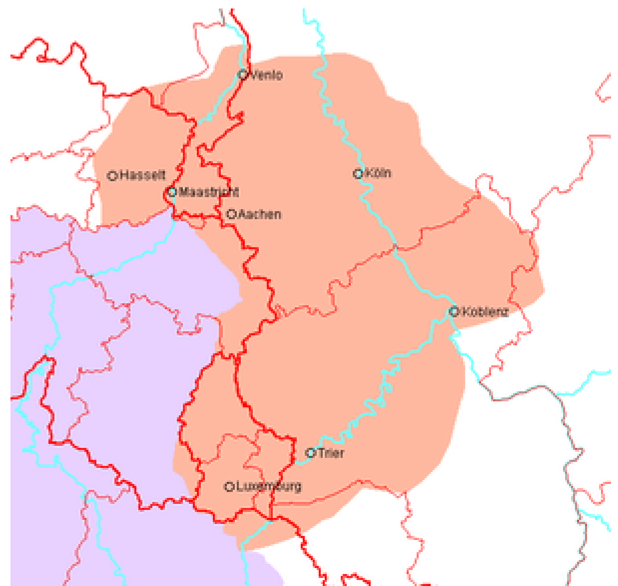
De oudst bekende in een Limburgs dialect geschreven tekst dateert uit de 18e eeuw. Dit is een in het Maastrichts geschreven tekst getiteld *Sermoen*.

In de twintigste eeuw was er, mede door de opkomst van radio en televisie, een groot verschil ontstaan tussen het dialect in België, Nederland en Duitsland. In België verloor het Zuid-Nederfrankisch dialect terrein aan het Verkavelingsvlaams, in Duitsland werd er steeds meer het Rijnlands regiolect gesproken.[6]

Alleen in Nederlands Limburg blijft het aantal dialectsprekers tot op heden constant, mede door het gebruik van dialect op de regionale radio en tv. Een uitzondering is Heerlen, waar het Heerlens Nederlands overheerst.

Kenmerken

Stoot- en sleeptonen

De Limburgs-Ripuarisch-Moezelfrankisch-Luxemburgse tonaliteit. Deze kaart brengt het verspreidingsgebied in beeld van wat linguïstisch het hoofdkenmerk van het Limburgs is: het betekenisdragend verschil in toonhoogte.

Evenals het naburige Ripuarisch maken veel Limburgse dialecten gebruik van een verschil in toonhoogte als distinctief kenmerk, dat wil zeggen om een verschil in betekenis uit te drukken.[7] Het Limburgse woord *bein* kan bijvoorbeeld zowel 'been' (enkelvoud) als 'benen' (meervoud) betekenen. Deze woorden verschillen alleen in de toonhoogte waarop ze worden uitgesproken: het enkelvoud heeft een hoge vlakke *sleeptoon*, het meervoud een dalende *stoottoon*. Toonverschillen in het Limburgs worden verder onder andere gebruikt om verschillende vormen van het bijvoeglijk naamwoord te maken, maar ook om woorden te onderscheiden die in het Nederlands gelijkluidend zijn. Zo wordt in veel Limburgse dialecten het voorzetsel *bij* onderscheiden van de naam van het insect doordat de eerste een sleeptoon heeft en de tweede een stoottoon. Een ander goed voorbeeld van deze tonaliteit zijn de Maastrichtse woorden voor 'steen' en 'stenen'. Deze worden allebei geschreven als *stein*. Alle klanken zijn bij beide woorden hetzelfde, alleen is de *ei* onderhevig aan tonaliteit:[noten 6]

> *Eine stein* [ʃtɛ́íːn^{2}][?] 'een steen'; hierin is de *ei*-tweeklank lang, en gaat de hoogte licht omhoog aan het einde van de sleeptoon.
> *Twie stein* [ʃtɛ́ìn^{1}][?] 'twee stenen'; hierin is de *ei*-tweeklank bijzonder kort, en daalt de stoottoonhoogte snel naar beneden.

Het betreft hier een voor de West-Europese talen unieke eigenschap. Het Limburgs lijkt hiermee een beetje op bekende toontalen als het Chinees, maar is wat minder extreem. Waar Chinese dialecten vier, vijf en volgens sommigen wel zes verschillende tonen onderscheiden, heeft het Limburgs er maar twee. Bovendien worden de tonen in het Limburgs alleen gerealiseerd op de lettergreep met de hoofdklemtoon in het woord. Limburgs is dus - net als bijvoorbeeld het Lets, Servo-Kroatisch, Sloveens en Zweeds - geen echte toontaal, maar een taal met toonaccent. De noordelijke isoglosse van het gebied waar tweetonigheid voorkomt ligt over Weert, onder Meijel en met een bochtje over Venlo en Arcen heen. Venray ligt dus buiten dat gebied; mede daarom wordt het Venrays meestal niet tot het Limburgs, maar tot de Brabants-Limburgse overgangsdialecten gerekend. Naar het westen toe loopt de tonaliteitslijn over Budel en Maarheeze heen en snijdt ze Lommel, de neus van West-Limburg en het gebied rond Sint-Truiden af.

Zo scherp als ze vaak getekend wordt is de grens in werkelijkheid niet. Bijna steeds is er buiten het tonaliteitsgebied een strook waar men de twee tonen wel kent, maar waar ze niet in oppositie gesteld worden (dus geen betekenisverschil uitmaken). Ook zijn er gebieden waar de twee tonen de kwaliteit van de klinkers zelf zo hebben veranderd, dat de woorden die oorspronkelijk alleen door sleeptoon en stoottoon uit elkaar

gehouden werden nu steeds andere klinkers hebben. Dit vindt men ten zuiden van Maastricht (in de gemeenten Riemst en Eijsden-Margraten), en ook het Weerts heeft zijn toonoppositie ingeruild voor een oppositie tussen verschillende klinkers.

Onderzoek van José Cajot uit 2001 wees uit dat in enkele dialecten ten zuidwesten van Maastricht het onderscheid tussen stoot- en sleeptoon niet langer distinctief is en dat in Belgisch-Limburg het onderscheid tussen stoot- en sleeptoon niet meer bestaat in het dialect van Riemst.[8]

Oorsprong van de tonaliteit

Er bestaan verschillende theorieën over de precieze manier waarop dit verschijnsel in het Limburgs is ontstaan. In het algemeen is men het er wel over eens dat de oorsprong in het spraakgebied in en rond Keulen gezocht moet worden. Een mogelijke verklaring is dat het toonverschil is ontstaan toen in de Middeleeuwen in het Keulse dialect in sommige woorden de sjwa aan het eind wegviel. Deze verklaring is echter problematisch; woorden die nu een stoottoon hebben, zouden op deze manier eerder een sleeptoon hebben moeten krijgen als gevolg van de grotere lettergreeplengte. Een recentere en iets meer voor de hand liggende verklaring is dan ook, dat de Limburgse sleeptoon oorspronkelijk een imitatie is van de gedeeltelijke klinkerverlenging in het enkelvoud van sommige woorden die in de aangrenzende Ripuarische dialecten plaatshad. In de uitspraak van woorden als *Tal* werd een volledige klinkerverlenging - zoals die in de Duitse standaardtaal wel plaatsvond - in Keulen en omgeving vermoedelijk gemeden, omdat in deze zelfde dialecten de eindsjwa van het meervoud toen net was verdwenen. Enkel- en meervoud zouden zo anders volledig zijn samengevallen. Deze verklaring wordt des te aannemelijker doordat de articulatie van de aldus ontstane halflange klinker in het enkelvoud heel dicht komt bij wat nu de sleeptoon heet.[9]

Klinkers

Het Limburgs heeft meer klinkers dan het Nederlands. Het klinkerarsenaal vertoont grote overeenkomsten met de Nedersaksische dialecten, in het bijzonder het Achterhoeks, het Twents en het Drents. Het hier gestelde heeft geen betrekking op de West-Limburgse dialecten. De spelling in het overzicht is de Veldekespelling.

Korte klinkers

klank	voorbeeld	uitspraak	IPA
a	*kat*	als in het Ndl.	/ɑ/
e	*bel*	tussen Ndl. *a* en *e*	/æ/
e	*de*	sjwa	/ə/
è	*sjtèl*	tussen Ndl. *e* en *i*	/ɛ/
i	*hin* ("kip")	als in het Ndl.	/ɪ/
o	*kop*	als in het Ndl.	/ɔ/
ó	*sjtóp* ("stoep")	geronde en meer gesloten *o*	/o/
ö	*dörp*	als de *oe* in het Fr. *oeuf*	/œ/
u	*un* ("ui")	als in het Ndl.	/ʏ/

Lange klinkers

klank	voorbeeld	uitspraak	IPA
a(a)	*aaf* ("af")	als in het Ndl.	/a:/
ae	*gaere* ("graag")	tussen aa in *paar* en ai in *fair* in	/æ:/
ao	*maon* ("maan")	benadert de *oo* uit *oor*	/ɒ:, ɔ:/
äö	*sjäöp* ("schapen")	als de *oe* uit het Fr. *soeur* (lange *ö*)	/œ:/
ee	*leef* ("lief")	Ndl. *ee* zonder naslag	/e:/
èè/ei	*trèèn* ("trein")*	als de *è* uit het Fr. *mère*	/ɛ:/
eu	*geut* ("goot")	Ndl. *eu* zonder naslag	/ø:/
ie	*wies* ("wijs")	als in het Ndl.; dikwijls langer	/i(:)/
oe	*hoes* ("huis")	als in het Ndl.; dikwijls langer	/u(:)/
o(o)	*good* ("goed")	Ndl. *oo* zonder naslag	/o:/
uu	*kruus* ("kruis")	als in het Ndl.; dikwijls langer	/y(:)/

*****: De klank *èè* komt maar beperkt voor (komt in Maastricht relatief gezien vaker voor, en wordt daar geschreven als "ei"), als dialectische variant op *ei*/*ij*.

Tweeklanken

NB: Veel van deze tweeklanken komen slechts in een beperkt aantal dialecten voor; sommige sluiten elkaar uit (dat wil zeggen: komt de ene tweeklank voor, dan kan de andere, daarop lijkende klank niet optreden). Dit is het geval met de *ieë*, *iè* en *jè*, met de *oeë*, *oa* en *wa* en met de *uë*, *uè* en *wè*.

Ook valse diftongen (als *aw* en *ej*) zijn opgenomen.

klank	voorbeeld	uitspraak	IPA	voorkomen
aaj	*vlaaj* ("vlaai")	*aa* met *j*	[aːj][?]	vrij algemeen
aoë	*raoëd* ("raad")	*ao* met naslag	[ɒːə][?]	Midden-Heuvelland
äöj	*dräöj* ("draden")	*äö* met j	[œːi][?]	vrij algemeen in NL-Limburg
au	*paus*	als in het Ndl.	[ɑu][?]	algemeen
aw	*klaw* ("klauw")	*a* met halfvocaal *w*	[ɑw][?]	vrij algemeen
ei, ij	*bein* ("been")	als in het Nederlands	[ɛi][?]	algemeen
eie	*beier* ("bier")	vloeiende overgang *ei* naar *sjwa*	[ɛiə][?]	Sittards
ej	*hej* ("had", conj.)	*e* met *j*	[æj][?]	vrij algemeen
ew	*vewke* ("vouwtje")	*e* met halfvocaal *w*	[æw, ɛw][?]	vrij algemeen, maar niet frequent
ieë	*Wieërt* ("Weert")	*ie* met naslag	[iːə][?]	Midden-Limburg en Parkstad Limburg e.o. (NL-Limburg)
iè	*hièr* ("heer")	vloeiende overgang *i* naar *è*	[iɛ][?]	Valkenburg e.o.
jè	*kjès* ("kaas")	valse tweeklank; lijkt op *iè*	[jɛ][?]	Meerssen e.o.
i-j	bi-j ("bij")	als de korte "i" en een "j" aan elkaar, komt vaak voor bij woorden die in het Nederlands een ij of ei zijn; lijkt op ej	[ɪːj]	Weert e.o
oa	*sjoan* ("mooi")	vloeiende overgang *o* naar *a*	[ɔɑ][?]	Valkenburg en Geleen e.o.
oea	*sjoeal* ("school")	*oe* met a-naslag	[uːɑ][?]	o.a. Montfort
oeë	*broeëd* ("brood")	*oe* met naslag	[uːə][?]	Midden-Limburg en Parkstad Limburg e.o. (NL-Limburg)
oj	*mojl* ("bek")	*o* met *j*	[ɔj][?]	vooral Maastricht
ou	*oug* ("oog")	als in het Ndl., vaak richting *ow*	[ɔu, ɑu][?]	algemeen
uë	*kuël* ("kool [plant]")	*uu* met naslag	[yːə][?]	Midden-Limburg en Parkstad Limburg e.o. (NL-Limburg)
uè	*huèr* ("hoor")	*u* gevolgd door *è*	[yɛ][?]	Valkenburg en Geleen e.o.
ui	*huid* ("hoofd")	als in het Nederlands, maar met *j*-naslag	[øʸi][?]	algemeen, maar weinig frequent
wa	*dwad* ("dood")	valse tweeklank, lijkt op *oa*	[wɑ][?]	Meerssen e.o.
wjè	*grwjètsj* ("trots")	valse tweeklank, lijkt op *uè*	[wɛ][?]	Meerssen e.o.

Umlaut

Zoals hierna toegelicht zal worden komt in alle Limburgse dialecten veel umlaut voor, gewoonlijk met een grammaticale achtergrond. Er zijn vaste umlautpatronen, hieronder gegeven en toegelicht aan de hand van een verkleinwoord.

klank	voorbeeld
a > e	*man - menneke*
aa > ae	*aap - aepke*
ao > äö	*haor* ("haar") - häörke
o > ö	*pot - pötje*
ó > u	*sjtóp - sjtupke*
oe > uu	*hoes - huuske*
ou > ui	*droum* ("droom") - *druimke*

In sommige dialecten is de umlaut van *aa* in bepaalde of zelfs alle gevallen verschoven naar de *ee* (vb. Maastrichts *aap* - *eepke* ipv *aepke*)

Medeklinkers

Deze wijken belangrijk minder van het Nederlands af dan de klinkers. Om die reden zullen slechts de bijzondere klanken hier worden weergegeven.

klank	voorbeeld	uitspraak
ch	*ach(t)* ("acht")	stemloze velare fricatief ("zachte g")
g	*good*	stemhebbende velare fricatief
gk	*zègke* ("zeggen")	g als in En., Du. of Fr.
r	*raad* ("wiel")	keel-r, behalve rond Stein en Neer
w	*wae(m)* ("wie")	een halfvocaal, tussen Ndl. en En. *w* in

In het gebied tussen Weert, Reuver, Bocholt en Sittard komt bovendien mouillering voor. Dat wil zeggen dat de *t* en de *d* aan het eind van een woord vaak wat palataler worden uitgesproken: als *tj* en *dj*. De eindklank -*nt/nd* kan dan ook in -*nj* veranderen: Roermondenaren noemen hun stad *Remu(u)nj*.

T-deletie

De meeste Limburgse dialecten kennen t-deletie, het verschijnsel dat de *t* wegvalt na de medeklinkers *ch*, *f*, *g*, *k*, *p* en *s*. Bij een *m* en een *ng* is assimilatie vereist tot *p* resp. *k*. In andere dialecten wordt de *t* (vaak gemouilleerd, zie boven) wel uitgesproken. Dit is bijvoorbeeld het geval in het Weerts of de westelijke 'Dommellandse' dialecten (Pelt, Achel).

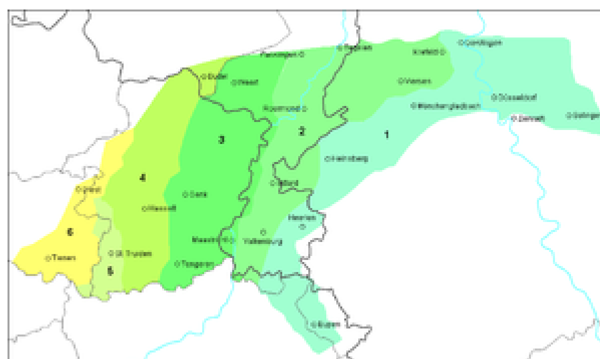
Regressieve assimilatie

Waar in het Nederlands progressieve assimilatie heerst, doet het Limburgs in veel gevallen aan regressieve assimilatie. Dat wil zeggen dat een harde (stemloze) medeklinker in een zachte (stemhebbende) verandert als er een klinker of zachte medeklinker op volgt. Woordgroepen als "pak aan" worden door een Limburger -

vaak ook in zijn Nederlands - als "pagk aan" uitgesproken. (Dit geldt ook in het Luxemburgs en in de centraal-westelijke dialecten van het Duits.) Een veel duidelijker voorbeeld vindt men in de vervoeging van zwakke werkwoorden: de kofschip-regel is in het Limburgs volkomen onbekend, alle zwakke werkwoorden vormen hun verleden tijd met *-de*. Als de voorgaande stammedeklinker stemloos is, wordt hij stemhebbend. *Make* ("maken") heeft dus als verleden tijd *maagkde, vatte* wordt *vadde* (in de meeste gevallen, soms wordt het "maagket" of "vattet"). De regressieve assimilatie wordt trouwens *niet* uitgeschreven.

Voorbeeldzinnen

De volgende zinnen:
Ik praat thuis iedere dag Limburgs. Deze taal moeten we zien te behouden door haar overal in Limburg te gebruiken. Doe jij ook mee?
worden hieronder in diverse Limburgse dialecten weergegeven:

Verspreiding en onderverdeling van de Zuid-Nederfrankische dialecten in Duitsland, Nederland en België. 1 Oost-Limburgs-Ripuarisch 2 Oost-Limburgs 3 Centraal Limburgs 4 West-Limburgs 5 Truierlands 6 Getelands

Kleverlands Nederland (Noord-Limburg, Noord-Brabant, Gelderland) en Duitsland

-

Mich Kwartier Nederland (Noord-Limburg)

- Venloos: *Ik praot thóes idderen daag Limburgs. Dees taal môtte we zeen te behalde door ze euveral in Limburg te gebróeke. Duis dich ouk mei?*

Getelands (6) België (Vlaams-Brabant, West-Limburg)

-

Truierlands (5) België (Vlaams-Brabant, Zuidwest-Limburg)

-

West-Limburgs (4) België (Vlaams-Brabant, West- en Noord-Limburg) en Nederland (Noord-Brabant)

- Koersels (B): *Ich klap thues alle daag plat/Limburgs. Dees taoël motte wö ziejn te (be-)hooën dor ze euveral i(n) Limburg te gebrueke. Doew der ooch mee?*
- Heusdens (B): *Ich klap thôôs alle daag plat. Dees towl motte vieje ziejn te behooën dur ze euveral in Limburg te gebreuke. Doe der ooch mee?*
- Herks (B) (Herk-de-Stad): *Ich klap thuis alle daage plat. Dèis toal môtte fe prebeire te behââ deur se alle daag te gebruieke. Doedzje och mèj?*
- Hasselts (B): *Iech klap töes idderen dag Limburgs. Dees taal mutte vie zien te behage doeër ze èvveral in Limburg te gebrööke. Dou dzjie euch bè?*

Centraal-Limburgs (3) België (Oost-Limburg) en Nederland (Midden- en Zuid-Limburg)

- Weerts: *Ich kal thoês ederen daâg Plat. Dees taal mótte ve zeen te behaoje door ze overâl in Limburg te gebroêke. Doojae ouch mej?*

- Stramproys : *Ich kal thoês edere daâg plat. Dees taal mòtte wae zeen te behaoje door ze euverâl in Limburg te gebroêke. Duistich ouch mèt?*
- Grathems: *Ich kal thoes iddere daag plat. Dees taal motte wae zeen te behaoje door 'm euveral in Limburg te gebroeke. Duis se oug mit?*
- Thorns: *Ich kal thoes ederen daag Limburgs. Dees taal mótte wae zeen te behaoje door 'm uueveral in Limburg te gebroeke. Duis se ouch mèt?*
- Maaseikers (B): *Iech kal thôws eederen daag plat. Dees taal môtte we zeen te behawte doeër ze uuveral in Limburg te gebrui-jke. Duisse ouch mêt?*
- Maastrichts: *Iech praot toes edersdaags Limburgs. Dees taol mote v'r zien te behawwe door ze euveral in Limburg te gebruke. Deis diech ouch mèt?*

Oost-Limburgs (2) België (Voeren), Nederland (Noord-, Midden- en Zuid-Limburg) en Duitsland

- Roermonds: *Ich kal toes ederen daag Limburgs. Dees taal mótte v'r zeen te behaje door ze euveral in Limburg te gebroeke. Duis se ouch mit?*
- Montforts: *Ich kal heim ederen daag plat. Dees taal mótte v'r zeen te behaje door 't euveral in Limburg te broeke. Duis se-n ouch mit?*
- Sittards: *Ich kal thoes jedere daag plat. Dees taal motte veer zeen te behawte door höör euveral in Limburg te gebroeke. Deis te ouch mit?*
- Geleens: *Ich kal thoes jedere daag Limburgs. Deze taol motte veer zeen te behouwen door ze euveral in Limburg te gebruuke. Deis te auch mit?*
- Doenraads: *Ich kal toes/heem jieëkere/iddere/jedere daag Limburgs/plat. Dees taal/sjpraok motte vier zieën te behoute doer ze uuëveral in Limburg te gebroeke. Dees doe/se ooch mèt?*
- Meerssens: *Ich kal thoes eedere daag Limburgs/plat. Dees taal moote v'r zeen te bahouwe door huir euveral in Limburg te gebruuke. Deis dich ouch mèt?*
- Keers (Cadier en Keer): *ich proat thoes eker daag plat. Dis taal mot veer behouwe deur 't euveral in Limburg te gebruke. Dis dich och mit?*
- Valkenburgs: *Iech kal heim ederen daag Limburgs. Dees taal moete v'r zeen te behouwe door ze euveral in Limburg te gebruke. Deis doe ouch mèt?*
- Eijsdens: *Ich kal thoes edere däög plat. Dizze taol motte v'r zien te behawwe doer ze uëveral ien Limburg te gebruuke. Deas tich aog mit?*

Oost-Limburgs-Ripuarische overgangsdialecten (1) België (Luik en Voeren), Nederland (Zuid-Limburg) en Duitsland

- Heerlens: *Ich kal heem gikker daag plat. Dees sproach mótte v'r ziën te behaote durch ze uueveral i Limburg te gebroeke. Dees te och mit?*

Ripuarisch België (Luik), Nederland (Zuid-Limburg) en Duitsland

- Kerkraads: *Ich kal heem jiddere daag plat. Dis sjproach mósse vier ziëe tse behaode durch ze uvveral i Limburg tse jebroeche. Dees-te óch mit?*
- Vaals: *Iesj moel/kal heem jiddere daach plat. Dees sjproach mósse vuur zieë tse behauwe dursj 'r uvveral ì Limburg tse jebroeeche. Deeste ooch mit*

Grammatica

Woordgeslachten en lidwoorden

Het Limburgs heeft drie woordgeslachten, die door alle sprekers worden aangevoeld en geëerbiedigd. Dit komt duidelijk tot uiting in de lidwoorden.

De bepaalde lidwoorden zijn afgeleid van de aanwijzende voornaamwoorden: *dae* voor het mannelijk, *die* voor het vrouwelijk en het meervoud en *dat* (of dèt) voor het onzijdige geslacht. In hun lidwoordfunctie worden die gewoonlijk verkort. Het lidwoord voor mannelijke woorden is *de*, in het noorden en westen (tot aan Maastricht) vaak *d'n* voor sommige klanken (zie bdht-klinker-regel). In het Heuvelland zegt men *d'r*. Het lidwoord voor vrouwelijk en meervoud is altijd *de* en het onzijdige lidwoord (tevens voor alle verkleinwoorden) is '*t*. Achter een voorzetsel gebruikte men vroeger vaak *g'nne* of *g'n*. Deze vorm komt nog voor in straat- en huisnamen: *i g'nne caffie* (in het café, in het Limburgs mannelijk); *a g'n keerk* (nabij de kerk); *a g'n ing* (aan het eind, aan de rand van het dorp). Thans is dit alleen nog in het oostelijke Heuvelland in levendig gebruik.

Het onbepaalde lidwoord is gebaseerd op het telwoord *ein* (net als in het Nederlands). Het heeft als vormen *eine(n)* voor het mannelijk, *ein* voor het vrouwelijk en *ei* voor het onzijdig geslacht. Bij de onzijdige vorm vindt dus *n*-apocope plaats. In veel dialecten is dit verschijnsel onder invloed van het Nederlands echter bezig te verdwijnen of al verdwenen. Bovendien wordt de -*n* niet afgekapt als er een klinker op volgt. Onbetoond worden de vormen *'ne(n)*, *'n* en *e*.

Meervoudsvorming

De meervoudsvorming van zelfstandige naamwoorden in het Limburgs verloopt in grote lijnen volgens vertrouwde regels, maar kent heel veel uitzonderingen. Deze onregelmatige meervouden worden op een redelijk gecompliceerde manier gevormd.

Een regelmatig meervoud eindigt op een -*e*, voor alle geslachten. Meervoud op -*s* komt wel voor, maar niet zo vaak als in het Nederlands. Het meervoud van *lepel* bijvoorbeeld luidt in het Limburgs *lepele*. Bij woorden op -*er*, verkleinwoorden en veel Franse leenwoorden wordt die -*s* wel gebruikt. Echter in b.v. het Vaalser dialect is het meervoud van *huusje* (huisje) *huusjere*).

Veel onregelmatige meervouden, met name van mannelijke woorden, gebruiken umlaut in de meervoudsvorming. Vergelijk de paren *appel* - *eppel*, *man* - *men*, *sjtool* ("stoel") - *sjteul*, *voot* ("voet") - *veut*. Heeft het woord in het enkelvoud een sleeptoon dan verandert deze in het meervoud in een stoottoon. Ook vrouwelijke en onzijdige woorden kunnen een dergelijk meervoud krijgen: *bank* - *benk*; *book* ("boek") - *beuk*. In de westelijke dialecten kan een eind-d of -t in een -j veranderen: zie bijvoorbeeld het Maastrichtse *draod* - *dräöj* (Roermonds: *draod* - *dräöd*).

Onzijdige woorden hebben vaak een meervoud op -*er*; dit komt veel vaker voor dan -*eren* in het Nederlands. Het is dan ook niet alleen *kind(j)* - *kinder/kinjer/kinger* en *blaad* - *blaojer*, maar ook *dörp* ("dorp") - *dörper*, *glaas* ("glas") - *glazer* en *sjtök* ("stuk") - *sjtökker*.

Het meest in het oog springende meervoud is echter dit type meervoud dat alleen van zijn enkelvoud te onderscheiden is door verandering van toon. Het enkelvoud heeft de sleeptoon, het meervoud de stoottoon. Volgens *eus mojertaol*, een beschrijvende grammatica van het Maastrichts, zijn er in dat dialect tien woorden die deze manier van meervoudsvorming kennen: *bein* ("been"), *berg*, *derm* ("darm"), *erm* ("arm"), *körf* ("mand"), *peerd* ("paard"), *stein* ("steen"), *vörm* ("vorm"), *weeg* ("weg") en *wörm* ("worm"). Veel dialecten kennen meer van dat soort paren, andere juist minder. Bij *verke* ("varken") verandert het meervoud zelfs niet eens van toon. Een soort meervoud dat hier zeer op lijkt is *rink* ("ring") - *ring*, maar hier verandert behalve de toon ook de slotklank.

Verkleinwoorden

Verkleinwoorden worden in de meeste gevallen gevormd met het suffix *-ke*, zoals in het Brabants. Na een *d* of een *t* volgt de uitgang *-je*, in sommige dialecten *-sje*. Zoals reeds hierboven aangegeven krijgen verkleinwoorden consequent umlaut op de beklemtoonde medeklinker, indien dat mogelijk is. Dit gebeurt ook in vreemde woorden, en zelfs nog rigoureuzer dan in bijvoorbeeld het Duits. Onderzoek van Pierre Bakkes leverde op dat het woord *radio* in het Roermonds zelfs twee umlauten kreeg: *raedieuke*, omdat er een bijklemtoon ligt op de laatste *o*.

Er zijn slechts enkele onregelmatige verkleinwoorden. *Kind(j)* wordt *kinneke* of *kiendje*, "een beetje" kan behalve *e bitje* ook *e bitteke* zijn. In sommige dialecten hebben klankinterne processen voor meer gevallen gezorgd die zich niet aan de regels houden. Zo maakte diftongering in het Maastrichts dat het verkleinwoord van *hoes huiske* werd (en niet *huuske* bleef, zoals oostelijker), en werd door ontronding het Hasseltse *boek* ("boek") tot *biekske* (niet **buukske*, wat het ooit geweest moet zijn).

Oude naamvalsvormen

Het Limburgs is een behoudende Germaanse taal en het kent veel verbuigingen, meer dan bijvoorbeeld het Duits. Er zijn vijf naamvallen en twee andere hebben nog wat sporen achtergelaten. Oorspronkelijk kende het Limburgs er vier: nominatief, genitief, datief en accusatief. Verder waren er nog wat sporen van de instrumentalis. Later zijn er twee naamvallen bijgekomen, de locatief en de vocatief.

- *Instrumentalis*

De instrumentalis komt nog in één geval voor, namelijk met *dèstö* (*dèstö baeter*, 'des te beter'). De instrumentalis is vervangen door de datief.

- *Vocatief*

De vocatief is een dode naamval. Zij ontstond door verzwakking van woorden in een uitroep. Ze komt nog bij een tiental woorden voor. De bekendste vormen zijn *hèr* (van *hieër*, 'heer'), *miens* ('meneer', van *miensj*, 'man/mens') en *vrèwme* ('mevrouw', van *vrówmès*, 'vrouw'). De vocatief is voor de rest vervangen door de nominatief/accusatief.

- *Locatief*

Een overblijfsel van locatief vindt men in *heives* ('naar huis'). *Heim* wordt in *op heives a* vervoegd.

Bijvoeglijke naamwoorden

Bijvoeglijke naamwoorden worden in de meeste Limburgse dialecten op een geheel andere manier verbogen dan in het Nederlands. Alleen in Venlo e.o. is eenzelfde systeem in gebruik als in het Nederlands.

Het Limburgs maakt geen verschil tussen sterke en zwakke verbuiging. In het Nederlands dient na aanwijzende voornaamwoorden en bepaalde lidwoorden ook bij onzijdige woorden een *-e* toe te voegen ("dat oude huis"), terwijl er bij onbepaalde lidwoorden en afwezigheid van lid- of voornaamwoorden bij het onzijdig die *-e* moet weglaten ("een oud huis"). In het Limburgs daarentegen is het in alle gevallen verplicht om bij onzijdige woorden in het enkelvoud geen uitgang aan te plakken.

> *Dat awd hoes*
> '*n Awd hoes*

Er bestaan twee klassen bijvoeglijke naamwoorden. Leden van de eerste klasse krijgen als ze bij een mannelijk zelfstandig naamwoord horen een uitgang *-e(n)* (de *-n* verschijnt onder dezelfde omstandigheden als eerder bij het lidwoord besproken), bij vrouwelijke en meervoudige woorden een uitgang *-e*, en bij onzijdige woorden geen uitgang. Als voorbeeld volgt hier het adjectief *sjterk* ("sterk"):

- 'ne Sjterke mins ("mens")
- 'n Sjterke leefde ("liefde")
- E sjterk verhaol
- Sjterke buim ("bomen")

In de tweede klasse echter wordt bij vrouwelijke en meervoudige woorden de *-e* afgekapt. Daardoor is de vorm hier gelijk aan die van onzijdige woorden. Er is vaak echter nog wel een toonsverschil: de vrouwelijke/meervoudige vorm heeft altijd de stoottoon, de onzijdige vorm kan ook een sleeptoon hebben. Het afkappen van de *-e* vindt plaats als de stam van het adjectief uitgaat op een *f, j, l, m, n, ng, r* of *w*, en vaak ook na een *g* of *s*. Een (Maastrichts) voorbeeld met het woord *sjoen* "mooi":

- 'ne Sjoène maan
- 'n Sjoèn vrouw
- E sjoên keend
- Sjoèn lui

(De accenten geven de tonen aan; een accent grave voor de stoottoon, een accent circonflexe voor de sleeptoon. Die worden gewoonlijk niet uitgeschreven.)

Voornaamwoorden

De aanwijzende en betrekkelijke voornaamwoorden zijn, zoals boven gezegd, *dae, die* en *dat*. In veel dialecten, waaronder de meeste van Nederlands Limburg, kent men traditioneel een naamvalsonderscheid bij het mannelijk woordgeslacht: de datief en accusatief van *dae* is *daen*. Meer naar het westen wordt deze bijvorm gebruikt als er een klinker op volgt, ongeacht de naamval (bijvoorbeeld *dee-deen* in het Maastrichts).

Het vragend voornaamwoord is *wae*. Ook dit heeft in het oosten een datief/accusatiefvorm: *waem*.

Het wederkerend voornaamwoord *zich* is in de meeste Limburgse dialecten aanwezig en wordt dus niet vervangen door *z'n eige*. Het woord *elkaar* bestaat juist weer niet: hiervoor gebruikt men constructies als *zich óngerein*.

In de persoonlijke voornaamwoorden valt het bestaan van *doe* voor "jij" op. Behalve in het westen van het Limburgse taalgebied is dit algemeen aanwezig, hoewel men vaak ook de voorwerpsvorm *dich* voor het onderwerp gebruikt. In de zuidelijke helft van Belgisch Limburg kent men het woordje *dzjië* voor ofwel *jij* of *jullie*; het gebruik komt overeen met dat van het westelijkere, Brabantse gij, oorspronkelijk een meervoudsvorm.

Voor het Nederlandse *jullie* (2de persoon meervoud) wordt in veel Limburgse dialecten *gè* of *gèr* (gij) gebruikt, in het westen van het Limburgse taalgebied is dit het Brabantse *gèllie* (gij-lieden), omdat men er de *gè*-vorm zoals in het nabije Brabants al voor het enkelvoud gebruikt.

Ten slotte gebruiken de meeste Limburgse dialecten *het* in de nominatief en *häöm* in de datief/accusatief voor de derde persoon vrouwelijk enkelvoud, voor *zij* en *haar* dus. Dit gebeurt dan alleen met vrouwen met wie men goed vertrouwd is en tegen wie men *doe* en *dich* zou zeggen. Naar onbekende vrouwen en vrouwen voor wie men ontzag wil tonen, inclusief de eigen moeder, wordt wel met *zie* en *häör* verwezen:

- Maria van der Hoeven is in Meersje gebore, meh **ze** woont dao allewiel neet mjè.
- Ich zoog gister mien zöster nog, '**t** haet mich dich de groete laote doon.

Een uitzondering hierop vormt het Maastrichts, waarin het als onbeschoft geldt met een onzijdig voornaamwoord naar een vrouw te verwijzen.

Werkwoorden

Een Limburgs werkwoord heeft in de tegenwoordige tijd de volgende kenmerken:

- geen uitgang voor de eerste persoon enkelvoud
- *-s* (*-st* bij dialecten die geen t-deletie kennen) voor de tweede persoon enkelvoud
- *-t* voor de derde persoon enkelvoud (tenzij de wet van de t-deletie dat niet toestaat, dan komt er geen uitgang)
- *-e* voor de eerste en derde persoon meervoud, *-t* voor de tweede persoon meervoud (ook hier geldt uiteraard dat de klankwetten dit moeten toestaan).

Als voorbeelden volgen hier het Roermondse *heure* "horen" en *pakke* "pakken".

Roermonds

heure	**pakke**
ich heur	ich pak
doe heurs	doe paks
hae heurt	hae pak
veer/zie heure	veer/zie pakke
geer heurt	geer pak

Weerts

huuëre	**pakke**
ich huuër	ich pak
dich huuërs(t)	dich paks(t)
hae/gae (ev) huuërtj	hae / gae (ev) paktj
vae huuëre	vae pakke
gae huuërtj	gae paktj

Bij de vervoeging van sterke werkwoorden in de tegenwoordige tijd treedt geregeld umlaut op in de tweede en derde persoon enkelvoud. Deze umlaut verloopt niet volgens de strakke regels die voor verkleinwoorden gelden. Als voorbeeld volgt *valle* "vallen".

valle

- ich val
- doe vils
- hae vilt
- veer/zie valle
- geer valt

Verder bestaan er nog veel werkwoorden met onregelmatigheden in hun tegenwoordige tijd, veel meer dan in het Nederlands. Vergelijk bijvoorbeeld *zègke* ("zeggen") - *hae zaet*. Geheel onregelmatig is het werkwoord *zeen/zien* "zijn", net als in alle Germaanse talen. Als voorbeeld volgen hier het Maastrichts, Sittards en Weerts waaruit ook de grote onderlinge verschillen blijken.

zien	**zeen**	**zeen**
iech bin	ich bön	ich bin
diech bis	doe bös	dich bis(t)
heer is	hae is	hae is
veer/zie zien	veer/zie zint	vae zeen
geer zeet	geer zeet	gae zeetj

De meeste Limburgse dialecten kennen twee onvoltooide deelwoorden, een voor bijvoeglijk en een voor bijwoordelijk gebruik.

Het onvoltooid deelwoord voor bijvoeglijk gebruik kent geen afwijkingen ten opzichte van het Nederlands en wordt gevormd op *-end*. De verbuiging kent geen afwijkingen ten opzichte van gewone bijvoeglijke naamwoorden.

> *De zjweitenden atleet rende nao de finish direk in de erm van zien vrouw.*
> *'t Vervoelend febrik mót euver twie jaor gesjlote waere.*

Hiernaast hebben de meeste Limburgse dialecten dus nog een onvoltooid deelwoord, dat niet op *-end*, maar op *-entaere* eindigt. Dit deelwoord - het wordt in sommige dialectgrammatica's *gerundium* genoemd - geeft aan dat het onderwerp van de zin een doorgaande handeling verricht tegelijk met de handeling die in het gezegde genoemd wordt. Deze handeling is dus feitelijk een nevenactiviteit.

> *Zingentaere kaom hae toes* ("Zingend kwam hij thuis")
> *Kinder mótte sjpaelentaere liere* ("Kinderen moeten spelend leren")

Dit gerundium ontbreekt in een noordelijk deel van het Limburgs taalgebied, dat Venlo, Weert en Roermond als definiërende punten heeft. In Belgisch Limburg is het daarentegen zeer algemeen verspreid, ook in het westen, waar veel andere Limburgse taalkenmerken een voor een verdwijnen naarmate men verder in westelijke richting gaat. In sommige dialecten eindigt het door de noodzaak die de klankwetten oplegt niet op *-entaere* maar op *-entere* (zo heet een Maastrichtse spellingsgids *Speu-len-te-re spelle*).

In de onvoltooid verleden tijd vormen alle regelmatige werkwoorden hun persoonsvormen op *-de*, zoals reeds hierboven betoogd. Hier worden grotendeels dezelfde persoonsuitgangen als bij de tegenwoordige tijd gebruikt, maar niet bij de derde persoon enkelvoud: die krijgt hier net als in alle andere Germaanse talen geen uitgang. Tegenwoordig raakt ook de *-t* bij de tweede persoon meervoud in onbruik.

Er is een aanzienlijke groep onregelmatig zwakke werkwoorden met in de verleden tijd een stam op *-t*, bijvoorbeeld *heure* - *ich hoort* en *veule* ("voelen") - *ich voolt*.

Het voltooid deelwoord wordt gevormd op *-d*. Als de wetten van de t-deletie dit niet toestaan verdwijnt ze, om bij de verbogen vorm weer op de duiken: *make* - *gemaak*, maar *gemaakde* (uitspraak *gemaagkde*).

De gebiedende wijs kent twee vormen: een voor het enkelvoud (de stam alleen) en een voor de beleefdheidsvorm en het meervoud (stam + t, indien mogelijk). Onregelmatige werkwoorden hebben dikwijls zeer afwijkende vormen voor beide varianten. De gebiedende wijs meervoud wordt niet alleen door

iedereen nog gebruikt, ze wordt, in het *doe*-gebied althans, ook nog goed gescheiden van de gebiedende wijs enkelvoud gebezigd.

Woordenschat

De woordenschat van het Limburgs komt grotendeels overeen met die van het Nederlands, maar heeft - met name in de meer zuidoostelijke streken - ook veel overeenkomst met die van de Duitse dialecten, zonder dat dit aan een rechtstreekse invloed van het Duits toe te schrijven hoeft te zijn. Vooral in de omgeving van Maastricht, maar sporadisch ook wel noordelijker heeft het Frans invloed gehad. Soms worden woorden afkomstig uit het Frans en Duits samen met hun "verlimburgste" Nederlandse vertaalequivalent door elkaar heen gebruikt worden. Zo zijn er bijvoorbeeld in het Maastrichts vier woorden voor "helemaal" (*hielemaol* (een neerlandisme), *gans*, *gaar* en *gaaroets* (weinig gebruikt).

Een goed voorbeeld van een met het Duits overeenstemmend woord is *ummer* (altijd), wat correspondeert met D. *immer* (het substantief *ummer* betekent overigens *emmer*). Anders dan bij ontlening uit het Frans is het vaak niet eenvoudig vast te stellen of een Duits-klinkend woord wel echt ontleend is of dat het misschien al van vroeger uit tot het Limburgs taaleigen behoort. Een goed voorbeeld van een uit het Frans afkomstig woord is *versjèt* (vork), wat ontleend is aan het Franse *fourchette*. Het is ook in Midden-Limburg bekend, en in Noord-Limburg als *vorkèt*. Zo wordt ook een krant nog vaak een *gezèt* genoemd, naar het Franse *gazette*.

Gezien de ligging tussen drie Europese culturen, de Nederlandse, Franse en Duitse, is het niet verwonderlijk dat de plaatselijke dialecten hier sporen van laten zien. In de loop van de geschiedenis werden verschillende delen van het moderne Limburg opgedeeld of behoorden toe aan vorstendommen waarvan het grootste deel zich niet in de Nederlanden bevond.

In Belgisch Limburg en Maastricht werd tot ver in de 20e eeuw Frans gesproken door de hogere burgerij. In het uiterste zuidoosten langs de Duitse grens (Heerlen en Kerkrade) kende men beter Standaardduits dan Standaardnederlands. Veel Limburgse termen hebben een Franse of Duitse oorsprong. Wel moet worden opgemerkt dat deze termen steeds vaker vervangen worden door inheemse (Nederlandse) termen, door de aanwezigheid van Standaardnederlands sind het begin van massaonderwijs in de 18e en 19e eeuw.

Enkele voorbeelden van Duitse en Franse invloeden:

- (Maastrichts) **avvencere** (Frans) avancer - opschieten
- (Maastrichts) **versjèt**, (Frans) fourchette - vork
- (Maastrichts) **huie**, (Frans) aujourd'*hui, (Duits) heute* - vandaag
- (Maastrichts) **kuusj**, (Frans) cochon - varken
- (Maastrichts) **rappelere**, (Frans) rappeler - herinneren
- (Maastrichts) **sjomaasj** (Frans) chômage - werkloosheid
- (Kerkraads) **tsiedónk**, (Duits) Zeitung - krant
- (Kerkraads) **Wainachte**, (Duits) Weihnachten - kerstmis
- (Kerkraads) **tsóg**, (Duits) Zug - trein
- (Vaalser dialect) **versjet**, (Frans) fourchette - vork
- (Vaalser dialect) **tsiedoeng**, (Duits) Zeitung - krant

In Belgisch Limburg is de Franse invloed ook na 1839 (splitsing van Limburg) blijven bestaan en zelfs versterkt. Dit hangt samen met de sociaal zwakke positie van het Nederlands als standaardtaal en de sterke positie van het Frans als belangrijkste (en lange tijd enige) officiële taal van België tot aan de Tweede Wereldoorlog. Daardoor telt het Belgisch Limburgs net als het Maastrichts een groot aantal Franse leenwoorden, vooral op het vlak van nieuwe technologieën en de administratie. Algemene voorbeelden zijn

remorque voor aanhangwagen, *compteur* voor elektriciteitsmeter, *embrayage* voor koppeling, *kader* voor fietsframe, *camion* voor vrachtwagen, *facteur* voor postbode, *madame* als aanspreking voor mevrouw, maar ook samenvoegingen zoals *vitessebak* voor versnellingsbak.

Deze Franse invloed is het sterkst in het Zuidwestlimburgs, bijvoorbeeld in de dialecten van St. Truiden en Tongeren op de taalgrens, mede omdat veel Limburgers nog tot ruim de tweede helft van de twintigste eeuw gingen werken in het industriecentrum rond Luik. Ook kende de provinciehoofdplaats Hasselt nog lang een Franstalige bourgeoisie.

Spelling

Limburgs is vooral een spreektaal, er is geen onderwijs in de schrijftaal op scholen. Vanaf de negentiende eeuw werden er steeds meer teksten in het Limburgs geschreven, waarin nieuwe schrifttekens werden uitgeprobeerd en sommige Nederlandse spellingsregels aan het Limburgs werden aangepast. Zo verdween de voor de spelling-De Vries en Te Winkel karakteristieke *-sch* aan het woordeinde, omdat er anders een in het Limburgs onjuiste uitspraak zou worden gesuggereerd. In 1927, een jaar na het oprichten van de Vereniging Veldeke, werd er voor het eerst een aparte spellingregeling voor het Limburgs vastgelegd, de zogeheten Veldekespelling. Sindsdien zijn er in 1952, 1983 en 2000 aanpassingen van deze spelling geweest.[10]

In 2003 publiceerden dr. Pierre Bakkes, dr. Herman Crompvoets, Jan Notten en Frans Walraven een spellinggids voor het Limburgs die goedgekeurd is door de Raod veur 't Limburgs.[11]

Algemeen Geschreven Limburgs

Een aantal Limburgers heeft, als reactie op de Veldekespelling, eind 20e eeuw het initiatief genomen om de Limburgse dialecten te standaardiseren. De *werkgroep Algemeen Geschreven Limburgs* heeft een gelijknamige schrijftaal ontwikkeld (vaak afgekort tot *AGL*), die bedoeld is om het prestige te verhogen en daarmee de terugloop van het aantal sprekers tegen te gaan.[12] Deze schrijftaal is bewust zo ontwikkeld dat ze met geen enkel Limburgs dialect volledig overeenkomt. Werkgroeplid Paul Prikken schreef van 1995 tot 2004 in het dagblad *De Limburger* columns in deze taal.[13] Ook stelde hij een AGL-woordenboek met de titel *De Taal van de Maas* samen. Het initiatief heeft tot nu toe weinig weerklank gevonden. Een voorstel om het op provinciaal niveau te gebruiken, werd niet aangenomen.[14] Vanwege de grote verscheidenheid in de Limburgse dialecten pleitten de Katholieke Universiteit Nijmegen, de Katholieke Universiteit van Leuven, de Vereniging Veldeke en de Belgische provincie Limburg tegen de invoering van een standaard schrijftaal.[15]

Eenheid en verscheidenheid

Het Limburgse taalgebied wordt doorsneden door verschillende isoglossen, zowel in Oost-Westrichting als in Noord-Zuidrichting, en vormt in beperkte mate een eenheid. De belangrijkste van deze isoglossen is de Panninger linie die ruwweg een scheiding vormt tussen de westelijke en de oostelijke Limburgse dialecten. De dialectgrenzen zijn daarnaast, mede onder invloed van nationale televisie, steeds meer gaan samenvallen met de staatsgrenzen. In Belgisch Limburg neemt men Vlaamse leenwoorden over, in Nederlands Limburg Nederlandse, terwijl in Duitsland het dialect zeer sterk aan het vergrijzen is; de Duitse jeugd gaat over op het Rijnlandse regiolect.

Nederlands Limburg

De dialectische verscheidenheid binnen de Nederlandse provincie Limburg is groot. De variëteiten die in Noord-Limburg worden gesproken, zoals het Venloos[noten 7] en het Venrays (dat taalkundig niet tot het Limburgs behoort maar tot het Kleverlands), hebben veel gemeen met de Brabantse en Zuidgelderse dialecten en wijken daarin sterk af van de (geografisch) Zuid-Limburgse dialecten (zoals het Maastrichts en het Sittards) en ook van de (geografisch) Midden-Limburgse (zoals het Weerts en het Roermonds). Deze beide laatstgenoemde groepen, in de dialectkunde deels tot het Centraal Limburgs en deels tot het Oost-Limburgs gerekend, nemen binnen de Nederlandse dialecten een bijzondere positie in door hun fonologie (onder andere, zoals hierboven aangegeven, toon als betekenisonderscheidend kenmerk) en andere Rijnlandse elementen. De Kerkraadse en Vaalser dialecten worden zelfs bij het Middelfrankische Ripuarisch ingedeeld.

Belgisch Limburg

In Belgisch Limburg wordt geen Oost-Limburgs gesproken (op een gedeelte van de Voerstreek na), maar wel West-Limburgs en Centraal Limburgs. Vanwege de aanwezigheid van tonaliteit wordt ook het West-Limburgse taalgebied zonder meer tot het grotere taalgebied van het Limburgs gerekend. In het midden van de provincie ligt een groep van dialecten die de overgang naar het Zuid-Brabants aankondigt. Zo verdwijnt naarmate men meer naar het westen trekt het woordje *doe/dich*, transformeert de *sj-* naar *sch-* en krijgen de klinkers andere waarden (een belangrijke uitzondering is de Belgisch-Limburgse ontronding). Ten slotte verdwijnt ook het verschil tussen sleeptoon en stoottoon en uiteindelijk de woorden *ich* en *mich*. Het Genks, Tongers, Hasselts, Truierlands, Tienens en Lommels laten een geleidelijke afname van Limburgse kenmerken zien.

Duitsland

Ondanks het bestaan van dialectclubs neemt het aantal dialectsprekers sterk af. Onder invloed van de Keulse omroep WDR is er een opmars van Ripuarische accenten merkbaar op de linker Rijnoever, ten koste van de traditionele Limburgse en Kleverlandse dialecten.[6]

Status

De taalpolitiek ten opzichte van het Limburgs kan worden beschouwd vanuit het standpunt van de taalgebruikers en vanuit het standpunt van de overheid. In Nederlands Limburg is het Limburgs gangbaar in alle lagen van de bevolking en wordt in de regel gesproken op de regionale radio en televisie. In België en Duitsland heeft het Limburgs een bedreigde status en vergrijst de Limburgssprekende bevolking snel.

Overheid

Op 19 maart 1997 ging de Nederlandse overheid over tot erkenning van het Limburgs als streektaal onder Deel II van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden.[16] Het Limburgs geniet hierbij dezelfde status als het Nedersaksisch (dit laatste sinds 1995). Onomstreden is dit besluit echter niet gebleven.[17]

In Vlaanderen, waar de discussie na de erkenning van het Limburgs in Nederland ook op gang kwam, werd door de politiek om taalkundig advies bij onder meer de Nederlandse Taalunie gevraagd. Het verzoek om ook hier het Limburgs te erkennen, werd uiteindelijk afgewezen.[17]

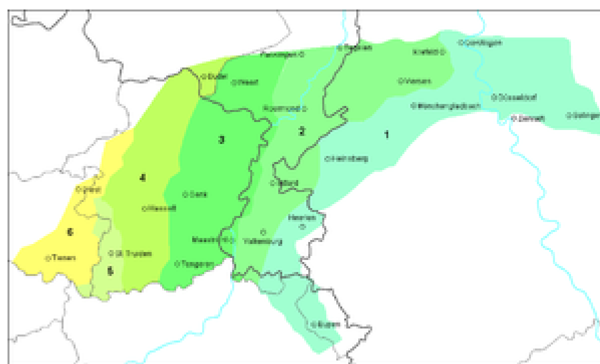
Media-aandacht

In het NRC Handelsblad verscheen in 2006 een bijlage over het grensoverschrijdende "toontaal"-karakter van het Limburgs.[18]

Taxonomie

Linguïstische taxonomie[19]

- Zuidelijk-centrale groep (Tussen jij/gij-isoglosse, Uerdinger linie en gete-linie)
  - Kleverlands
  - mich-kwartier (Zuid-Gelders Limburgs)
    - Blericks
    - Venloos
- Zuid-Nederfrankisch (Tussen Uerdinger linie en Benrather Linie)
  - Getelands (wordt meestal bij het Brabants ingedeeld)
    - Tiens
  - Truierlands
  - West-Limburgs
    - Hasselts
  - Centraal Limburgs
    - Weerts
    - Maastrichts
  - Oost-Limburgs
    - Krefelds
    - Noordelijk Oostlimburgs
      - Tegels
    - Zuidelijk Oostlimburgs
      - Sittards
  - Oost-Limburgs-Ripuarisch
    - Bergisch
    - Oostelijk Zuidlimburgs
    - Platdiets of Geullands
- Ripuarisch
  - Kerkraads
  - Bocholtzer

Verspreiding en onderverdeling van de Zuid-Nederfrankische dialecten in Duitsland, Nederland en België. 1 Oost-Limburgs-Ripuarisch 2 Oost-Limburgs 3 Centraal Limburgs 4 West-Limburgs 5 Truierlands 6 Getelands

Geografische taxonomie van Nederlands Limburg

- Dialecten van Noord-Limburg
  - Kleverlands
  - mich-kwartier
- Dialecten van Midden-Limburg
  - Centraal Limburgs
  - Oost-Limburgs
- Dialecten van Zuid-Limburg
  - Centraal Limburgs
    - Maastrichts
  - Oost-Limburgs
    - Zuidelijk oostlimburgs
      - Sittards
  - Oostlimburgs-Ripuarisch
    - Zuidoostlimburgs
  - Ripuarisch
    - Kerkraads
    - Vaals

Externe links

- Elektronisch Woordenboek van de Limburgse Dialecten (http://e-wld.nl)
- De Chinezen van Nederland (http://www.vanoostendorp.nl/fonologie/tongval/t33.html) over het gebruik van stoottonen en sleeptonen in het Limburgs
- Limburgs als streektaal: tien vragen (https://web.archive.org/web/20100528030840/http://cf.hum.uva.nl/natlearn/limburgs/limbvrg.html)
- Streektaal.net: Limburg (http://taal.phileon.nl/lim_advies.php)

Bronnen en verwijzingen

Voetnoten

1. Daarbij kan echter geen standaardtaal bedoeld zijn, omdat er geen Limburgse standaard voor officieel en geschreven gebruik is ontwikkeld. Het Limburgs is tot zolang het geheel van, overigens zeer uiteenlopende, regionale variëteiten.
2. Zoals het AGL
3. Een dialectkaart uit 1974 bijvoorbeeld, waarop het gehele Nederlandstalige gebied in kaart werd gebracht, nam ook het Limburgs op; te midden van de 28 dialecten neemt het de 17e plaats in, uit oogpunt van zijn afstand tot het Standaardnederlands. (Nr. 1, Zuid-Hollands, staat zeer dicht bij, nr. 28, Bildts, Stadsfries etc.

zeer ver af van het Standaardnederlands.) Ook de Reeks Nederlandse Dialectatlassen bevat een deel *Dialektatlas van Belgisch-Limburg en Zuid-Nederlands-Limburg* (1962).

4. De Oudnederlandse dialecten waar deze ontwikkelingen niet of nauwelijks plaatsvonden heten Oudwestnederfrankisch of Oudwestnederlands.
5. Opvallend voor het taalkundig overgangsklimaat is dat in deze tijd Henric van Veldeke, de eerste dichter in het Nederlandse taalgebied, zich bediende van het zuidoostelijke Nederfrankisch, maar afhankelijk van zijn opdrachtgevers ook wel Middelhoogduits werk produceerde. Daarom wordt Veldeke zowel tot de Nederlandse als tot de Duitse dichters gerekend.
6. NB: De *ei* klinkt hier niet als een Nederlandse korte ei, maar meer als de *i* in het Franse woord *vin* 'wijn'
7. Hoewel het Venloos bij Kleverlands wordt ingedeeld omdat het ten noorden van de Uerdingerlijn ligt, kent het Venloos ook de Limburgse tonaliteit

Referenties

1. (nl) SEGERS (RED.), JAN(Hasselt 1983). Taalgrensvorming in Zuid-Limburg. *Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde* **8** (26)
2. Vaalser Weekblad 28 maart 2008 (https://web.archive.org/web/20120513084950/http://www.hoevedelinde.nl/default.asp?id=234)
3. Marijke van der Wal en Cor van Bree, *Geschiedenis van het Nederlands*, Houten 2008^5:109
4. Scholtmeijer p. 19.
5. Rieks Smeets, Talen en taalpolitiek in de Europese Unie", in: Nicoline van der Sijs, red., *Taaltrots. Purisme in een veertigtal talen*, Amsterdam/Antwerpen 1999:395
6. Georg Cornelissen, *Meine Oma spricht noch Platt*, Greven Verlag, 2008, ISBN 9783774304178
7. Ben Hermans, The representation of the 'tonal' accents of Limburg and Ripuarian, Meertens Instituut, Amsterdam (http://www.uni-koeln.de/phil-fak/phonetik/aktuell/PuP5_Abstracts/Hermans_Meertens_Amsterdam.pdf)
8. R.Belemans en R. Keulen, 2004:33
9. Rachel Fournier, Carlos Gussenhoven, Jörg Peters, Marc Swerts, Jo Verhoeven, *De tonen van het Limburgs* online (http://www.let.ru.nl/gep/jp/TonenLimburg.html)
10. Bakkes, p. 43
11. Pierre Bakkes, Herman Crompvoets, Jan Notten en Frans Walraven, Spelling 2003 voor de Limburgse dialecten, ISBN 90-77457-02-X, 30p. pdf online (http://www.limburgsedialecten.nl/download/spelling2003.pdf)
12. Limburgish Academy Foundation, Nieuwlimburgs: taal en gebruik (https://web.archive.org/web/20150109234409/http://www.limburgs.org/nl/limburgs/geschiedenis/nieuwlimburgs/taal-en-gebruik)
13. Paul Prikken, 1995-2005, Columns in *de Limburger* online (https://web.archive.org/web/20130729213223/http://www.limburghuis.nl/prikken/frame.html)
14. Paul Prikken en Wim Kuipers, Een toelichting op het AGL, brief aan de fracties van de Provinciale Staten van Nederlands Limburg (https://web.archive.org/web/20120808170520/http://www.limburghuis.nl/Archief/toelichtGS.htm) 27 juni 2000
15. Erken Limburgs niet als schrijftaal, NRC, 4 september 2000 online (http://www.nrc.nl/handelsblad/van/2000/september/04/erken-limburgs-niet-als-schrijftaal-7508548)
16. Elise Roders, Europees Taalbeleid - Een onderzoek naar de totstandkoming, de inhoud en de implementatie van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden, Doktoraalscriptie KUB, 2000 (https://web.archive.org/web/20110512172425/http://www.limburghuis.nl/Archief/SCRIP_TIL.htm)
17. Taalvariatie en taalbeleid, J. De Caluwe. Blz. 112-113/127.
18. nrc.nl, *Limburgse hoogten*, 09-09-2006 (http://vorige.nrc.nl/wetenschap/article1721877.ece)
19. R. Belemans, J. Kruijsen, J. Van Keymeulen

Literatuur

- Pierre Bakkes, 2002, *Taal in stad en land: Venloos, Roermonds en Sittards*, ISBN 90-12-09014-8
- R. Belemans, R. Keulen, 2004, *Taal in stad en land: Belgisch-Limburgs*, ISBN 9020958550
- R. Belemans, J. Kruijsen, J. Van Keymeulen (1998) Gebiedsindeling van de zuidelijk-Nederlandse dialecten, Taal en Tongval jg 50, 1 online (http://mill.arts.kuleuven.be/rewo/gebiedsindeling.htm)
- Jo Daan en D. Blok, 1969, Van Randstad tot Landrand. Bijdragen en Mededelingen der Dialectcommissie van de KNAW XXXVI. Amsterdam: Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, 54 pagina's met kaart en

grammofoonplaat.

- Jean Frins, 2009, Karolingisch-Frankisch: De bijzondere volkstaal rondom het Vaalser Drielandenpunt, 2006 Vertaald uit het Duits door Rob van der Heijden, Historische en Heemkundige studies in en rond het Geuldal 19; 2009, 232-249. online (https://web.archive.org/web/20110726094300/http://www.osmoddersproak.com/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=75)
- Charlotte Giesbers, 2008, *Dialecten op de grens van twee talen: een dialectologisch en sociolinguïstisch onderzoek in het Kleverlands dialectgebied*, Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen, 26 juni 2008 download pdf (http://repository.ubn.ru.nl/bitstream/2066/67849/1/67849.pdf)
- Jan Goossens, 1965, Die Gliederung des Südniederfränkischen, in Rheinische Vierteljahrsblätter, 30: 79-94
- C en G Hoppenbrouwers, 2001, De indeling van de Nederlandse streektalen, Dialecten van 156 steden en dorpen geklasseerd volgens de FFM, van Gorcum, ISBN 9789023237310 website (http://taal.phileon.nl/kaart/hoppenbrouwers.php)
- Jos. Schrijnen, 1902, Benrather-, Uerdinger- en Panningerlinie. Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde. Jaargang 21. E.J. Brill, Leiden 1902
- Jos. Schrijnen, 1907, Taalgrenzen in Zuidnederland. - het Mich-kwartier. Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde. Jaargang 26. E.J. Brill, Leiden
- M.A.C. de Vaan, 2010, De oorsprong van de Limburgse toonaccenten: een kritische update, in: *Veldeke Jaarboek*, p. 23-34
- Georg Wenker, 1877, Das Rheinische Platt (Herdruk in: Sammlung deutsche Dialektgeographie Heft 8, Marburg, 1915.)
- Leo Wintgens, 1998, Et Hat van os Plat, Montzen website (http://users.skynet.be/obelit/Francais/Publ%20dialect.htm)

 Wikibooks heeft meer over dit onderwerp: ***Cursus Limburgs (in opbouw)***.

 Zie de ***Limburgstalige uitgave*** van Wikipedia.

Streektalen in Nederland en Vlaanderen	
Westerlauwers Fries:	Aasters · Hindeloopers · Kleifries · Noordhoeks · Schiermonnikoogs · Westers · Woudfries · Zuidwesthoeks
Nedersaksisch en Friso-Saksisch:	Drents · Gelders-Overijssels (Achterhoeks · Sallands) · Urkers · Gronings · Stellingwerfs · Twents · Twents-Graafschaps · Veluws · Schokkers †
Nederfrankisch en Friso-Frankisch:	Amelands · Bildts · Brabants · Hollands (Utrechts-Alblasserwaards · Zuid-Hollands) · Kleverlands · Limburgs · Oost-Vlaams · Stadsfries · West-Fries · West-Vlaams · Zeeuws · Zuid-Gelders

Indo-Europese talen > Kentum-talen > Germaanse talen >	
Noord-Germaanse talen:	Deens · Faeröers · IJslands · Noors · Norn* · Zweeds
West-Germaanse talen:	Afrikaans · Duits · Engels · Fries · Jiddisch · Limburgs · Luxemburgs · Nederlands · Nedersaksisch · Schots · Wymysöryś**
Oost-Germaanse talen:	Bourgondisch* · Gotisch* · Vandaals* · Krim-Gotisch*
	* Reeds uitgestorven ** Met uitsterven bedreigd

 Zie de categorie ***Limburgian language*** van Wikimedia Commons voor mediabestanden over dit onderwerp.